

Boekbesprekingen

Honderd jaar Bergsche Maas

87

Tom van der Aalst, Piet de Jongh, Frans Jansen en Martin Kers, *Honderd jaar Bergsche Maas. De scheiding van Maas en Waal* (Wijk en Aalburg, Pictures Publishers 2004). Geïll., 254 p. ISBN 90-70183-48-6. €39,50.

Henk Buijks

Op donderdag 18 augustus 1904 voer het schip *Krayenhoff* van Rijkswaterstaat op de Bergsche Maas nabij Heusden een ijzerdraadversperring stuk. Tot de opvarenden behoorden koningin Wilhelmina, prins-gemaal Hendrik en de commissarissen van de koningin in Noord-Brabant en Gelderland. De aanvaring was geen ongeluk, maar de officiële openingshandeling van de rivier de Bergsche Maas, de nieuw aangelegde eigen uitmonding van de Maas naar zee. Tot dan toe vloeiden Maas en Waal bij Heerwaarden en Loevestein samen en moest de Merwede het gezamenlijke debiet van beide grote rivieren verwerken. Die situatie bracht bovenstrooms langs de Maas vaak grote wateroverlast teweeg. De van de late Middeleeuwen daterende Beersche Overlaat was een hulpmiddel om erger te voorkomen, maar dit middel was vaak erger dan de kwaal. Grote delen van noordoostelijk Noord-Brabant stonden daardoor soms maandenlang blank.

In de loop van de negentiende eeuw bogen diverse deskundigen zich over deze problematiek. Van belang was het plan van luitenant-generaal baron Krayenhoff, neergelegd in diens *Proeve van een ontwerp tot scheiding der rivieren de Waal en de Boven-Maas, en het doen afloopen dezer laatste over hare oude bedding op het Bergsche Veld* van 1823. De belangrijkste onderdelen van Krayenhoffs plan waren:

- de sluiting van het Kanaal van Sint-Andries en de Heerewaardensche Overlaten, alsmede van het Maasvak van Heleind (bij Herpt) tot Woudrichem;
- de aanleg van een nieuw Maasvak tussen het Heleind en de Amer, de Bergsche Maas, die genoemd was naar de oude Hollandse stad Geertruidenberg.

Diverse watersnoden in noordelijk Brabant en zuidelijk Gelderland in de tweede helft van de negentiende eeuw maakten duidelijk dat er echt iets moest gebeuren. De Wet tot verlegging van den Maasmond van 26 januari 1883 werd in die regio's dan ook met gejuich begroet. Op de dag van de afkondiging spoorde de Bossche krant *De Noordbrabanter* haar stadsgenoten aan “door het uitsteken der Nationale Vlag te doen blijken van hunne dankbaarheid aan de Tweede Kamer voor dat welwillend besluit”. Een lange reeks van grote waterbouwkundige werken, gebaseerd op het Plan-Krayenhoff, kwam in uitvoering. Het feestelijk gebeuren van 18 augustus 1904 vormde daarvan de voorlopige afsluiting. Voorlopig, want er zouden nog essentiële ingrepen volgen in de vorm van de aanleg van het Drongelensch Kanaal (dat met name het water van de Dommel om 's-Hertogenbosch heen een eind stroomafwaarts naar de Bergsche Maas moest brengen) en van de sluiting van de Beersche Overlaat in 1942.

Niettemin is '1904' vetgedrukt in het jaartallenboekje van het Land van Heusden en Altena terechtgekomen. Om eens een actuele politieke term te gebruiken: dit jaartal

1 M.C.E. Bongaerts, *De scheiding van Maas en Waal onder verlegging van de uitmonding der Maas naar den Amer* (z.p. 1909)

behoort zeker tot de ‘canon’ van de geschiedenis van deze regio. Daarvan getuigt de uitgave van het boek ‘Honderd jaar Bergsche Maas’, dat in monumentaliteit niet onderdoet voor Bongaerts’ overzichtswerk uit 1909.¹ Zijn het bij Bongaerts vooral de kافت en het kaartwerk die deze kwalificatie verdienen, het boek uit 2004 valt in dit opzicht op door het formaat, de foto’s, de haarscherpe reproducties van archiefstukken en, eveneens, het kaartwerk. Kosten noch moeite zijn gespaard om de hedendaagse lezer, met behulp van alle beschikbare technieken, een helder beeld voor te schotelen van de Bergsche Maas en haar voorgeschiedenis, de aanliggende dorpen en stadjes met hun historie en een aantal typerende mensen die daar wonen.

Het verhaal wordt verteld in acht hoofdstukken met lopende tekst en een hoofdstuk met honderden, vaak schitterende kleurenfoto’s met begeleidende tekst. De acht teksthofdstukken gezamenlijk en het beeldhofdstuk beslaan ieder de helft van het boek. De auteurs Piet de Jongh en Tom van der Aalst leverden de tekst voor het lopende verhaal. Beiden zijn goed thuis in de geschiedenis van de regio. De Jongh is als docent en publicist meer op natuur en cultuur in het algemeen gericht, Van der Aalst is al meer dan vijftwintig jaar werkzaam als streekarchivaris van het Land van Heusden en Altena. In de hoofdstukken van De Jongh staat de Maas centraal: eerst de rivier als zodanig, later de nukken en grillen van de Maas en uiteindelijk de waterbouwkundige werken die voortvloeiden uit eerdergenoemde wet van 1883. Ook komen bij deze auteur de negentiger jaren van de vorige eeuw aan de orde: nieuwe problemen met de grote rivieren en ‘Ruimte voor de Rivier’; in aansluiting daarop richt hij zijn blik ook op de toekomst.

Van der Aalst begint met de ingrepen van de mens om de waterwolf in bedwang te houden: de eerste waterschappen in de regio, het dijksbeheer in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Verderop vertelt hij over de totstandkoming van de wet van 1883 en de strijd om de brug bij het stadje Heusden, dat immers door de Bergsche Maas zou worden afgesneden van zijn achterland, het Land van Heusden en Altena. En over de feestelijkheden in augustus 1904. Interessant is ook zijn bijdrage over de Bergsche Maas als nieuwe linie ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Van het najaar van 1944 tot het voorjaar van 1945 vormde de nieuwe rivier de scheidslinje tussen de Duitse en de geallieerde troepen.

In hoofdstuk 8 ten slotte nemen de fotografen Frans Jansen, Martin Kers en Hans Werther de lezer mee op reis van Hedikhuizen tot Nederhemert-Zuid. Er blijkt veel moois aanwezig langs de Bergsche en de Afgedamde Maas en langs het Heusdensch Kanaal. En dat moois is in alle seizoenen gefotografeerd!

Mijn lovende woorden nemen niet weg dat er her en der wat onvolmaaktheden waren. Zo is het altijd wat slordig wanneer in een bijschrift bij een kaart een plaatsnaam wordt genoemd die op die kaart niet terug te vinden is (Hagoort, op pagina 15). En op pagina 16 staat ‘Berne’, terwijl hier volgens de Verantwoording (vooraan in het boek) ‘Bern’ had moeten staan. Ook zou ik in het bijschrift van een manuscriptkaart uit 1550 zoals die op pagina 31 melden dat het zuiden boven is afgebeeld; het handschrift bij de windroos is voor doorsnee lezers geen gesneden koek. Verder heet het waterschap Noordelijk Brabant van pagina 63 echt ‘het waterschap ter bevordering der verbetering van de waterstaatstoestand in het noordoostelijk gedeelte van Noord-Brabant’. Krayenhoff komt op pagina 63 wel plotseling uit de lucht vallen; pas zestien pagina’s verder valt het kwartje, maar dat weet de lezer tevoren niet. En op de pagina’s 216-217 staan mooie foto’s, maar drie van de vier zijn wel van de Kraaijenbergse Plassen bij Beers en Cuijk, en dat is bepaald geen Werkendam; ze passen overigens wel in het verhaal dat hier wordt verteld. En helemaal aan het eind, op pagina 253, mag de vraag worden gesteld waarom de geraadpleegde boeken niet alfabetisch zijn gerangschikt volgens de naam van de auteur.

Bovenstaande opmerkingen doen echter weinig af aan de kwaliteit van het gebodene. De conclusie is derhalve gewettigd dat de uitgever, de auteurs en de fotografen in hun opzet zijn geslaagd.